

Literaire journalistiek

Een onderzoek naar de afstand tussen de journalist
en de nieuwsbron in journalistieke teksten

Bachelorscriptie

Nederlandse taal en cultuur

Universiteit Utrecht

Naam: Karlijn Hofland

Studentnummer: 3467597

Eerste begeleider: dr. J.N. den Ouden

Tweede begeleider: dr. W.H.M. Smulders

Datum: 11-04-2013

Samenvatting

In dit onderzoek is onderzocht of de journalistiek literair is geworden. De hoofdvraag was als volgt: *is de journalistiek literair geworden?* Deze vraag is beantwoord aan de hand van het voorkomen van een literair verschijnsel in journalistieke teksten, tekstinterferentie.

Tekstinterferentie is een literair kenmerk waarbij de woorden van de verteller gemengd worden met de woorden van een personage. Indien tekstinterferentie voorkwam binnen journalistieke teksten mocht de conclusie getrokken worden dat de journalistiek literair is geworden. De eerste deelvraag was als volgt: *komt tekstinterferentie vaker voor in journalistieke teksten uit 2012 dan in journalistieke teksten uit 1950?* De hypothese was dat tekstinterferentie vaker voorkwam in 2012 en dat de journalistiek hierdoor literair is geworden. Tekstinterferentie geeft vorm aan het begrip Erzähldistanz. De Erzähldistanz is daarom ook onderzocht. Erzähldistanz is de afstand tussen de journalist en de nieuwsbron. De tweede deelvraag was als volgt: *is de Erzähldistanz in 2012 kleiner dan in 1950?* De hypothese was dat de Erzähldistanz in 2012 kleiner zou zijn dan in 1950. Deze hypothese was gebaseerd op voorgaande onderzoeken naar informalisatie. Het proces van informalisatie deed zich voor na de jaren vijftig. Daarom is er voor gekozen teksten uit 1950 en uit 2012 te onderzoeken. De teksten zijn verschenen in drie kranten: het NRC-Handelsblad, de Volkskrant en Trouw. Er zijn 54 teksten uit 1950 en 53 teksten uit 2012 per zin geanalyseerd. Voordat de journalistieke teksten zijn geanalyseerd is er geoefend met het analyseren van literaire teksten. Per zin kon er sprake zijn van drie soorten perspectieven: vertellerstekst, personagetekst of tekstinterferentie. De Erzähldistanz werd vastgesteld op basis van tien talige elementen: *deixis, emotieve woorden, conatieve woorden, modale werkwoorden, modale bijwoorden, particulier register, ingebedde citaten, verstoring van de syntaxis, tekstinterferentie vanuit vorige zin en tekstinterferentie naar volgende zin.* De Erzähldistanz bleek in 2012 lager te zijn dan in 1950. Binnen de rubriek buitenlands nieuws was de Erzähldistanz in 2012 groter dan in 1950. Binnen de rubriek binnenlands nieuws was de Erzähldistanz kleiner in 2012 dan in 1950. Een kleinere Erzähldistanz kon geen gevolg van een toename van tekstinterferentie zijn, omdat tekstinterferentie was afgenomen. De Erzähldistanz was mogelijk afhankelijk van rubriekkeuze en een toename van personagetekst. Tekstinterferentie kwam niet vaker voor in 2012 dan in 1950 dus mocht er niet geconcludeerd worden dat de journalistiek literair is geworden.

Inhoud

	Blz.
1. Inleiding	4
2. Theoretisch kader	6
2.1 Ontwikkelingen in Nederland vanaf 1950	6
2.2 Informalisatie	6
2.2.1 Informalisatie door weergave van meningen, ervaringen en uitingen van personages	8
2.2.2 Informalisatie en subjectiviteit	9
2.3 Vertelniveaus in teksten	10
2.3.1. Erzähldistanz	12
3. Methode	15
3.1 Materiaal	15
3.2 Proefanalyse	16
3.3 Tekstanalyse voor het bepalen van de Erzähldistanz	17
3.4 Variabelen	19
4. Resultaten	22
4.1 Erzähldistanz	22
4.2 Talige kenmerken	23
4.3 Talige kenmerken per tekstsoort	23
4.4 Tekstsoort	28
5. Conclusie	30
6. Discussie	32
7. Literatuurlijst	35

1. Inleiding

Stel je voor dat haar dochter straks toch nog naar het vmbo moet. Ze moet er niet aan denken. Het zou de openingszin van een literair werk kunnen zijn, maar dat is het niet. Het zijn de eerste twee zinnen van een artikel uit het NRC Handelsblad van 10 maart 2013, over de uitslag van de cito-toets. De angst die hier wordt beschreven is toe te schrijven aan de moeder van de betreffende dochter, terwijl die beschreven wordt door de journalist. Doordat de journalist de zinnen op een bepaalde manier formuleert, lijkt het alsof hij de gedachten van het personage, de moeder, kan lezen. Een journalist kan geen gedachten lezen van een nieuwsbron, omdat hij geen toegang heeft tot de gedachtewereld van personages. De journalist is afhankelijk van de informatie die een bron geeft. In een literaire tekst heeft de verteller wel toegang tot de gedachtewereld van personages, omdat hij de gedachten van de personages zelf verzint. De verteller kan deze gedachten onder woorden brengen. De woorden van de verteller worden hierdoor vermengd met de gedachten van een personage. Dat heet tekstinterferentie. Tekstinterferentie is een literair verschijnsel. Dat verklaart waarom bovenstaand citaat goed in een literaire tekst past in plaats van in een krant.

Tekstinterferentie blijkt voor te komen in journalistieke teksten. Dat verklaart de titel van deze bachelorscriptie, *literaire journalistiek*. Een journalistieke tekst bevat door de aanwezigheid van tekstinterferentie een kenmerk dat typerend is voor de literatuur. In dit onderzoek wordt onderzocht of de journalistiek literair is geworden door de aanwezigheid van tekstinterferentie.

Met tekstinterferentie wordt vorm gegeven aan het begrip Erzähldistanz. De Erzähldistanz is in een literaire tekst de afstand tussen de verteller en de personages. In een journalistieke tekst is er een vergelijkbare afstand aanwezig, namelijk de afstand tussen de journalist en de nieuwsbron. Tekstinterferentie oefent invloed uit op de Erzähldistanz. Door tekstinterferentie wordt de wereld van de personages dichterbij gehaald door de verteller. De Erzähldistanz wordt hierdoor kleiner.

Aan de hand van tekstinterferentie en Erzähldistanz wordt onderzocht of de journalistiek literair is geworden. Dit wordt onderzocht in kranten uit 1950 en 2012. De keuze voor kranten

uit deze perioden is gebaseerd op voorgaande onderzoeken. Dit wordt toegelicht in het theoretisch kader.

2. Theoretisch kader

2.1 Ontwikkelingen in Nederland vanaf 1950

De jaren vijftig staan bekend als hoogtepunt van verzuiling. Dat houdt in dat de bevolking was opgedeeld in aparte groeperingen (Ruiter & Smulders, 1996: 261). Iedere groepering beschikte over zijn eigen krant (RMO, 2003: 73). Vanaf 1960 doet de ontzuiling zijn intrede door een toename van de welvaart, een snelle stijging van het opleidingsniveau en de mediarevolutie door de opkomst van de televisie (RMO, 2003: 77). De groeperingen vallen weg tijdens de ontzuiling. Een gevolg van de ontzuiling was dat individuen eigen keuzes gingen maken in plaats van hun zuil te volgen, ze waren niet meer gebonden aan een vastgelegde identiteit van levensbeschouwelijke of politiek-ideologische grondslag (RMO, 2003: 19). Door de ontzuiling kwamen rond 1970 traditionele hiërarchische verhoudingen onder druk te staan, bijvoorbeeld de verhouding tussen werknemer en werkgever, ouders en kind, man en vrouw, elite en massa en kunstenaar en burger. In de journalistiek kwam ook een traditionele verhouding onder druk te staan, namelijk die tussen de journalist en de nieuwsbron. Voorheen werd het nieuws gebracht door de journalist. De journalist was zelf verantwoordelijk voor de informatie en gaf er zelf een interpretatie aan. In journalistieke teksten werden geen andere bronnen aan het woord gelaten behalve de journalist. Rond de jaren zestig vond er echter een wisseling van perspectief plaats, waardoor het nieuws steeds meer vanuit het perspectief van de nieuwsbron werd gebracht (RMO, 2003: 84). Naast de journalist was nu ook de nieuwsbron verantwoordelijk voor informatie in de tekst. Personages die betrokken waren bij het nieuws kwamen meer centraal te staan als nieuwsbron. Nieuws werd hierdoor steeds persoonlijker. Literatuur die ingaat op de gevolgen van deze perspectiefverandering in publieke teksten zal nu besproken worden.

2.2 Informalisatie

Een toename van economische ontwikkeling en welvaart, waardoor de verschillen tussen mensen kleiner zijn geworden, heeft een proces van informalisatie op gang gebracht (Vis, 2011: 2). Er is sprake van informalisatie wanneer het alledaagse taalgebruik steeds meer wordt toegepast in het publieke taalgebruik, taalgebruik wordt dan informeler (Piers, 2009: 19). Informele taal is een niet-officiële, vertrouwde en ongedwongen taal die tot de privésfeer behoort en tegengesteld is aan formele taal. Formele taal is een officiële en zakelijke taal, behorend tot het publieke domein. Formeel taalgebruik is te herkennen aan een complexe

syntaxis en een complex vocabulaire (Pearce, 2005:69). Conversationalisatie en personalisatie leiden tot informalisatie (Pearce, 2005:66). Er is sprake van conversationalisatie wanneer linguïstische kenmerken die worden geassocieerd met conversaties aanwezig zijn in publieke teksten (Pearce, 2005:66). Kenmerkend voor conversaties is het veelvuldig gebruik van voornaamwoorden in de eerste en tweede persoon en het gebruik van vragende zinnen. Conversationalisatie gaat vaak gepaard met personalisatie. Personalisatie houdt in dat er een persoonlijke band wordt opgeroepen tussen de auteur en het publiek van een tekst (Pearce, 2005:66). Dit is vaak te herkennen aan de aanwezigheid van de aanspreekvormen 'ik' en 'jij', die respectievelijk verwijzen naar de auteur en het publiek van een tekst.

Informalisatie wordt ook beschouwd als het gevolg van een toegenomen journalistsubjectiviteit en een toegenomen bronsubjectiviteit (Vis, 2011:11). De journalistsubjectiviteit is de subjectiviteit die wordt uitgedrukt door de journalist als spreker (Vis, 2011:11). De bronsubjectiviteit is de subjectiviteit die door een bron wordt uitgedrukt binnen een letterlijk citaat (Vis, 2011:11). Kenmerken van subjectiviteit zijn conversationele en personele elementen zoals de aanwezigheid van de spreker, zelfexpressie van de spreker en de expressie van aandacht van de spreker voor de aanwezigheid van het publiek (Lok, 2009:6).

Uit onderzoek van Fairclough (1992) bleek dat er sprake was van informalisatie in publieke teksten. Er is een set kenmerken opgesteld en aan de hand daarvan is vastgesteld of er personele en conversationele elementen aanwezig waren in politieke interviews, nieuwsartikelen over Lady Diana, berichten van een universiteit en een radioprogramma op de BBC (Pearce, 2005:66). Deze onderzoeken hebben kritiek ontvangen, omdat informalisatie werd vastgesteld op basis van intuïtie (Pearce, 2005:66). In vervolgonderzoek zijn deze uitkomsten dan ook empirisch onderzocht in televisie-uitzendingen van Britse partijverkiezingen van de periode 1966 tot en met 1997 (Pearce, 2005:76). In de uitzendingen werden politieke toespraken gehouden. Deze toespraken werden beschouwd als belangrijke politieke documenten waarbij professionaliteit en formaliteit centraal stonden (Pearce, 2005:69). Er zijn categorieën opgesteld die betrekking hadden op conversationele of personaliserende elementen in een tekst, en die ten grondslag lagen aan informalisatie. Voorbeelden hiervan zijn modale werkwoorden en persoonlijke voornaamwoorden (Pearce,

2005:68). Vervolgens is onderzocht hoe vaak deze elementen voorkwamen in een corpus van 37.000 woorden. Er is een stijgende informaliteit geconstateerd in televisie-uitzendingen van Britse partijverkiezingen (Pearce, 2005:76). Er is een toename van modale werkwoorden, persoonlijke voornaamwoorden, bijwoorden en vragende zinnen geconstateerd, dat duidde op conversationeel en personeel taalgebruik. Daarnaast bleken er in 1997 minder vaak lange woorden te zijn gebruikt dan in 1966. Dat duidde op conversationeel taalgebruik. Informalisatie bleek daarnaast ook voor te komen in editorials in *The Times*. Editorials bleken meer betrokken en persuasief te zijn geworden. Hierdoor kwam er meer spreektaal voor in de editorials. Het voorkomen van spreektaal duidde op conversationalisatie.

2.2.1 Informalisatie door weergave van meningen, ervaringen en uitingen van personages

Onderzocht is of meningen, ervaringen en uitingen van personages vaker voorkwamen in teksten uit 2002 dan in teksten uit 1950 (Piers, 2009). Meningen, ervaringen en uitingen van personages zijn geoperationaliseerd als vox pop's, nano-narratieven en directe rede (Piers, 2009:58). Vox pop betekent letterlijk 'stem van het volk' (Piers,2009:24). Vox pop's vormen illustraties bij nieuwsfeiten, doordat een betrokkene aan het woord wordt gelaten en een waardeoordeel geeft over een situatie. Nano-narratieven zijn persoonlijke verhalen die worden toegevoegd aan het nieuws. Een nano-narratief wordt niet geëvalueerd door een betrokkene, zoals bij een vox pop het geval is, maar vormt een verhaal rondom een personage binnen een nieuwsartikel (Piers, 2009:28). De directe rede is een letterlijke uitspraak van een personage en staat tussen aanhalingstekens. Vox pop's, nano-narratieven en directe rede bleken vaker voor te komen in teksten uit 2002 dan in teksten uit 1950. Deze toename ging gepaard met informalisatie, omdat het nieuws vaker werd gebracht door weergave van meningen, ervaringen en uitingen van personages. Het alledaagse taalgebruik werd hierdoor meer toegepast in het publieke taalgebruik. Door de toename van directe rede werden teksten als meer betrouwbaar ervaren, omdat de nieuwsbron verantwoordelijk gesteld kon worden voor de uitspraak. Daarnaast leidde de toename van directe rede tot een toename van de betrokkenheid van de lezer bij de tekst. De directe rede bewees namelijk dat er een conversatie heeft plaatsgevonden tussen de journalist en de nieuwsbron (Piers, 2009:70).

2.2.2 Informalisatie en subjectiviteit

In een onderzoek naar subjectiviteit bleek informalisatie alleen voor te komen binnen de directe rede. De subjectiviteit van de nieuwsbron was namelijk niet toegenomen buiten de directe rede (Vis, 2011:179). Dit werd aangetoond aan de hand van indicatoren waarmee personaliserende en conversationele elementen herkend konden worden in kranten uit 1950 en 2002. Deze indicatoren zijn de aanwezigheid van persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden in de eerste of tweede persoon, modale werkwoorden, modale bijwoorden, partikels en deiktische elementen (Vis, 2011:18). Deze indicatoren kwamen vaker voor binnen de directe rede, maar niet buiten de directe rede. Hierdoor mag er niet geconcludeerd worden dat kranten informeler zijn geworden (Vis, 2011:218), zoals verwacht werd uit het onderzoek van Fairclough. Wel werd er een toename van de directe rede geconstateerd. Een toename van directe citaten duidt op informalisering omdat het alledaagse taalgebruik hierdoor vaker voorkomt binnen kranten. Door de toename van directe rede zijn de nieuwsbronnen meer centraal komen te staan.

De resultaten uit een ander onderzoek naar informalisatie en subjectiviteit bleken ook niet volledig overeen te komen met de verwachtingen van Fairclough (Lok, 2009). In een onderzoek naar juridische journalistieke teksten kwam geen grotere mate van subjectiviteit voor in journalistieke teksten (Lok, 2009). Uitgangspunt voor dit onderzoek was de *mental space theory*. In de *mental space theory* werd een onderscheid gemaakt tussen het perspectief van de verteller, de *base space*, en het perspectief van de bron, de *embedded space* (Sanders & Redeker, 1996). De *embedded space* bleek in journalistieke teksten uit 1950 vaker voor te komen dan in journalistieke teksten uit 2002, waar de *base space* het meeste voorkwam. Dat betekende dat het perspectief van de nieuwsbron vaker voorkwam in kranten uit 1950 dan in kranten uit 2002. Deze uitkomst kwam niet overeen met de verwachting dat taalgebruik in publieke teksten informeler is geworden, want dan zou de *embedded space* vaker moeten voorkomen in teksten uit 2002 dan in teksten uit 1950. Wel werd er een verschil van subjectiviteit aangetoond binnen de *embedded space*. De subjecten binnen de *embedded space* waren in 1950 vaak de indirect betrokkenen (slachtoffer en verdachte), terwijl dit in 2002 vaak de direct betrokkenen waren (OM en rechtbank) (Lok, 2009:63). Daarnaast mengde de journalist zich in 1950 vaker in de tekst dan in 2002. In 2002 was de scheiding tussen de journalist en de nieuwsbron stricter. De journalistieke teksten waren dus niet subjectiever geworden, maar er werd wel een verschil van subjectiviteit aangetoond binnen het perspectief

van de nieuwsbron. De resultaten van dit onderzoek en voorgaand onderzoek (Vis, 2011) bleken tegengesteld te zijn aan de verwachtingen van Fairclough, omdat er een grotere mate van subjectiviteit werd geconstateerd. De bestaande ideeën over de toename van subjectiviteit kunnen dus in twijfel worden getrokken, omdat de subjectiviteit niet is toegenomen op de manier zoals werd gedacht (Fairclough; 1992, Pearce; 2005, Steen; 2003).

Door de aanwezigheid van twee perspectieven in een tekst, *base space* en *embedded space*, ontstaat er een gelaagdheid binnen een journalistieke tekst: de laag van de journalist en de laag van de nieuwsbron. De aanwezigheid van een gelaagdheid is een typisch literair kenmerk. In literaire teksten is er namelijk een overeenkomstige gelaagdheid: de laag van de verteller en de laag van de personages. Door de aanwezigheid van verschillende vertelniveaus in teksten ontstaat er een afstand tussen de twee lagen die kan variëren, de *Erzähldistanz*. Het huidige onderzoek richt zich op deze afstand, namelijk die tussen de journalist en de nieuwsbron. De vertelniveaus die de basis vormen voor deze afstand worden nu allereerst besproken.

2.3 Vertelniveaus in literaire teksten

Aan de hand van drie voorbeeldzinnen worden drie verschillende literaire vertelniveaus toegelicht (Bal, 1980:138).

- (1) Directe rede (personagetekst): *Els zei: 'Ik verdom het om zo verder te leven'.*
- (2) Indirecte rede (vertellerstekst): *Els zei dat ze het verdomde om zo verder te leven.*
- (3) Tekstinterferentie (vertellerstekst): *Els verdomde het om zo verder te leven.*

De directe rede betreft de letterlijke woorden van een personage en is herkenbaar aan aanhalingstekens. De directe rede wordt ook wel personagetekst genoemd, omdat de woorden van een personage letterlijk worden weergegeven. (1) begint met vertellerstekst, namelijk 'Els zei'. Vervolgens wordt er overgegaan op personagetekst. De overgang van vertellerstekst naar personagetekst wordt aangegeven door een dubbele punt, een aanhalingsteken en het gebruik van een hoofdletter. In (1) wordt de directe rede gevormd door de woorden die tussen aanhalingstekens staan. In de directe rede geeft de verteller de directe woorden van een personage weer, hierdoor is de afstand tussen de verteller en de personages minimaal.

Indien de woorden van een personage niet letterlijk worden weergegeven, maar de verteller de woorden van een personage parafraseert, is er sprake van indirecte rede. Alle tekst binnen de indirecte rede valt onder vertellerstekst. In de indirecte rede is het onderscheid tussen de laag van de verteller en de laag van de personages niet altijd duidelijk, omdat dit niet wordt aangegeven door aanhalingstekens. In (2) komt indirecte rede voor. In de indirecte rede is de afstand tussen de verteller en de personages groot, omdat de verteller de woorden van een personage onder woorden probeert te brengen, maar deze niet direct citeert. Het gaat hier dus niet om de letterlijke woorden van een personage, maar om de woorden van de verteller.

Er vindt tekstinterferentie plaats bij een combinatie van de directe rede met de indirecte rede (Bal, 1980:35). In dit onderzoek wordt tekstinterferentie aangetoond op basis van een model waarin onderscheid wordt gemaakt tussen personagetekst of vertellerstekst op basis van talige kenmerken (Bal, 1980:136). Personagetekst is hetzelfde als de directe rede en *embedded space*. Vertellerstekst is hetzelfde als indirecte rede en *base space*. Wanneer kenmerken uit de personagetekst voorkomen binnen de vertellerstekst, vindt er een combinatie van beide tekstsoorten plaats, er is dan sprake van tekstinterferentie.

Kenmerken van de personagetekst kunnen beschreven worden aan de hand van talige kenmerken. In de personagetekst wordt een wereld beschreven waar het personage zelf deel van uitmaakt. Personagetekst is daarom in de eerste of tweede persoon geschreven. Dat betekent dat er wordt verwezen naar een personage dat zelf het woord voert, of naar een aangesprokene die ook deel uitmaakt van de wereld van de personages. Woorden in de eerste persoon zijn *'k, ik, ikke, ikzelf, ke, me, mezelf, mij, mijn, mijzelf, ons, onszelf, we, wij en wijzelf* (Vis, 2011). Woorden in de tweede persoon zijn *ge, gij, gullie, je, jezelf, jij, jou, jouw, jullie, u, uw, uwen, uws, uzelf*. De personagetekst is in de onvoltooid tegenwoordige tijd geschreven, omdat de beschreven situatie zich voordoet op het moment dat erover wordt geschreven. Deiktische woorden (*deze, dit, hier, daar*) verwijzen naar een wereld waar het personage op dat moment deel van uitmaakt. Emotieve woorden, conatieve woorden, modale werkwoorden en modale bijwoorden zijn kenmerkend voor uitingen van personages. Emotieve woorden zijn woorden die een uitroep of wens uitdrukken. Woorden als *betreuren* of *vrezen* zijn voorbeelden van emotieve woorden. Conatieve woorden hebben betrekking op

het uitvoeren van een handeling, voorbeelden hiervan zijn bevelen of vragende zinnen. Modale werkwoorden en modale bijwoorden voegen een modaliteit toe aan een zin. Modale werkwoorden zijn *zullen, kunnen, moeten, mogen*. Enkele voorbeelden van modale bijwoorden zijn *al, juist, maar, nog, ook, toch, zelfs* en *wel* (Vis, 2011). Particuliere woorden zijn woorden die betrekking hebben op spreektaal. De zinnen in personagetekst zijn niet altijd syntactisch correct opgebouwd, doordat het letterlijke uitspraken van een personage zijn.

Vertellerstekst kan ook beschreven worden aan de hand van talige kenmerken. In de vertellerstekst wordt door de verteller naar een andere wereld verwezen, namelijk de wereld van de personages. De verteller maakt geen deel uit van die wereld, daarom verwijst hij naar personages uit die wereld in de derde persoon. In de vertellerstekst wordt een situatie uit het verleden beschreven, daarom staat de vertellerstekst in de onvoltooid verleden tijd. In de vertellerstekst komen geen emotieve woorden, conatieve woorden, modale werkwoorden en modale bijwoorden voor, deze woorden zijn namelijk kenmerkend voor personages. In de vertellerstekst is de woordkeus zo neutraal mogelijk, er komen dus geen particuliere woorden voor. Indien er particuliere woorden voorkomen in de vertellerstekst, hebben deze betrekking op de woordkeuze van de verteller zelf, en kunnen deze worden toegeschreven aan de verteller. Er is in de vertellerstekst geen verstoring van de syntaxis, wat betekent dat zinnen doorgaans op een correcte syntactische manier zijn opgebouwd.

Aan de hand van deze talige kenmerken kan tekstinterferentie in (3) worden vastgesteld: *Els verdomde het om zo verder te moeten leven*. Deze zin bevat talige kenmerken die duiden op vertellerstekst, namelijk de verwijzing naar een derde persoon (*Els*) en de onvoltooid verleden tijd (*verdomde*). In deze zin is ook een kenmerk aanwezig dat duidt op personagetekst, namelijk het modale bijwoord *zo*. In deze zin is sprake van tekstinterferentie omdat er een talig kenmerk van personagetekst voorkomt binnen de vertellerstekst.

2.3.1. Erzähldistanz

In een zin met tekstinterferentie vindt er een combinatie plaats tussen twee lagen die al zijn genoemd, namelijk de laag van de verteller en de laag van de personages. De laag van de verteller wijst op de wereld van de verteller, en de laag van de personages wijst op de wereld van de personages. Er bestaat een afstand tussen deze twee werelden, de Erzähldistanz. De

verteller kan de Erzähldistanz bewust groot of klein maken. De Erzähldistanz wordt groot wanneer er duidelijk sprake is van twee werelden, doordat de verteller een expliciete vermelding maakt van zijn eigen wereld en van een andere wereld, die van de personages. Kenmerkend voor een grote afstand tussen de wereld van de verteller en de wereld van de personages is dat de verteller weet wat er gaat gebeuren in de wereld van de personages, terwijl de personages dit niet weten. De Erzähldistanz wordt klein gemaakt wanneer de verteller niet naar zijn eigen wereld verwijst, maar alleen de wereld van de personages benadrukt. Hij benadrukt deze wereld door de aanwezigheid van monologen, dialogen en door het toepassen van tekstinterferentie. De letterlijke woorden van de personages worden dan vermeld, en hiermee wordt niet verwezen naar de wereld van de verteller.

De Erzähldistanz wordt gevormd door tekstinterferentie. Het voorkomen van tekstinterferentie duidt op het literair worden van de journalistiek. Huidig onderzoek richt zich op het literair worden van journalistieke teksten in 2012 ten opzichte van 1950. Er is voor teksten uit de periode 1950-1951 gekozen omdat dit een periode is voordat het proces van informalisatie heeft plaatsgevonden. Teksten uit 1950 worden vergeleken met teksten uit 2012. 2012 is een periode nadat het proces van informalisatie heeft plaatsgevonden .

De hoofdvraag is als volgt: *is de journalistiek literair geworden?* Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden moet onderzocht worden of tekstinterferentie vaker voorkomt in 2012 dan in 1950. De eerste deelvraag is als volgt: *komt tekstinterferentie vaker voor in journalistieke teksten uit 2012 dan in journalistieke teksten uit 1950?* De tweede deelvraag heeft betrekking op de Erzähldistanz, omdat die gevormd wordt door tekstinterferentie. De tweede deelvraag is als volgt: *is de Erzähldistanz in journalistieke teksten uit 2012 kleiner dan in journalistieke teksten uit 1950?*

Er zijn drie hypothesen opgesteld. De eerste hypothese is dat de journalistiek literair is geworden. De tweede hypothese is dat tekstinterferentie vaker voorkomt in journalistieke teksten uit 2012 dan in journalistieke teksten uit 1950. De derde hypothese is dat de Erzähldistanz kleiner is in journalistieke teksten uit 2012 dan in journalistieke teksten uit 1950.

3. Methode

3.1 Materiaal

Er is een kwantitatief corpusonderzoek uitgevoerd waarin teksten uit kranten uit 1950 en 1951 zijn vergeleken met teksten uit kranten uit 2012. De kranten uit de jaren 1950 en 1951 zijn verkregen via een corpus kranten dat is opgesteld door Vis (2011). De kranten uit 2012 zijn verkregen via *LexisNexis*, een krantendatabase. Teksten uit het NRC-Handelsblad, de Volkskrant en Trouw zijn geselecteerd. Tabel 1 geeft het aantal geanalyseerde teksten weer.

Tabel 1: Aantal geanalyseerde teksten per periode per rubriek

	1950	2012	Totaal
Buitenland	45	45	90
Binnenland	9	8	17
Totaal	54	53	107

De teksten uit 1950 en 1951 vielen onder de periode '1950'. In deze periode zijn er 45 teksten uit de rubriek 'buitenlands nieuws' geselecteerd. Uit de periode 2012 zijn 45 teksten uit dezelfde rubriek geselecteerd. Er is besloten teksten uit dezelfde rubriek te selecteren zodat deze vergelijkbaar zijn. Er zijn ook teksten uit een andere rubriek geselecteerd, namelijk 'binnenlands nieuws'. Uit de periode 1950 zijn 9 teksten uit de rubriek 'binnenlands nieuws' geselecteerd. Uit de periode 2012 zijn 8 teksten uit dezelfde rubriek geselecteerd. Hierdoor konden naast de twee perioden, ook de twee rubrieken met elkaar worden vergeleken. In totaal zijn er 107 teksten geanalyseerd door zeven studenten, 54 teksten uit 1950 en 53 teksten uit 2012. De verdeling van de teksten was zodanig dat alle studenten meerdere teksten uit elke krant, elke rubriek en elke periode hebben geanalyseerd. Hierdoor is het risico vermeden dat een mogelijk resultaat per krant, periode of rubriek afhankelijk is van de manier van analyseren van één student.

De teksten zijn per zin geanalyseerd. Tabel 2 geeft het aantal geanalyseerde zinnen weer per periode en per rubriek. In totaal zijn er 3683 zinnen geanalyseerd. In de periode 1950 zijn 1659 zinnen geanalyseerd, 259 uit de rubriek binnenland en 1400 uit de rubriek buitenland. In de periode 2012 zijn er 2024 zinnen geanalyseerd, 411 uit de rubriek binnenland en 1613 uit de rubriek buitenland.

Tabel 2: totaal aantal zinnen per periode per rubriek

	1950	2012	Totaal
Binnenland	259	411	670
Buitenland	1400	1613	3013
Totaal	1659	2024	3683

Sommige zinnen bestonden uit meerdere vertelniveaus, zoals de volgende zin: *Piet zei: 'morgen ga ik naar huis'*. Deze zin werd dan opgedeeld in twee deelzinnen, zodat *Piet zei* werd ingevoerd als vertellerstekst en *morgen ga ik naar huis* als personagetekst. Tabel 3 geeft het aantal deelzinnen per periode per rubriek weer.

Tabel 3: totaal aantal deelzinnen per periode per rubriek

	1950	2012	Totaal
Binnenland	15	66	81
Buitenland	512	440	952
Totaal	527	506	1033

In de periode 1950 kwamen er 527 deelzinnen voor, in de periode 2012 kwamen er 506 deelzinnen voor. Tabel 4 geeft de gemiddelde lengte en standaarddeviatie van de zinnen weer per periode en per rubriek.

Tabel 4: gemiddelde zinslengte in woorden (standaarddeviatie) van de zinnen per periode per rubriek

	1950	2012
Binnenland	17.64 (12.32)	22.82 (13.87)
Buitenland	16.42 (12.20)	17.72 (11.82)
Totaal	16.61 (12.22)	18.75 (12.42)

Het totaal aantal woorden van alle teksten bedraagt 53107 woorden. De zinnen (inclusief deelzinnen) waren in de periode 1950 gemiddeld 16.61 woorden lang. De zinnen waren in de periode 2012 gemiddeld 18.75 woorden lang.

3.2 Proefanalyse

Er is een aantal weken geoefend met het analyseren van teksten, om er voor te zorgen dat alle studenten de analyse op dezelfde manier uitvoerden en deze analyses betrouwbaar waren.

Omdat tekstinterferentie vaak voorkwam in literaire teksten, is er eerst geoefend met twee literaire teksten: *De verrassing*, van Jan Donkers en *Het examen* van Oek de Jong. Het aantonen van perspectief is geoefend met behulp van deze teksten. Er werden drie soorten perspectief onderscheiden: vertellerstekst, personagetekst en tekstinterferentie. Perspectief is aangetoond aan de hand van talige kenmerken uit een model dat genoemd is in het theoretisch kader en in dit hoofdstuk uitgebreid toegelicht gaat worden. Alle studenten hebben de literaire teksten thuis bestudeerd en genoteerd welke soorten perspectief er in voorkwamen. Deze uitkomsten zijn vervolgens gezamenlijk besproken. Daarna is er geoefend met het aantonen van perspectief in journalistieke teksten. De journalistieke teksten zijn ook door de studenten thuis bestudeerd. Deze teksten werden vervolgens weer gezamenlijk besproken. Tijdens deze bijeenkomsten zijn er afspraken gemaakt die betrekking hadden op het aantonen van de verschillende perspectieven in een tekst. Er is afgesproken dat er sprake was van tekstinterferentie wanneer er één talig element van de personagetekst voorkwam in de vertellerstekst. Ook zijn er afspraken gemaakt over het vaststellen van de Erzähldistanz, die afspraken worden nu toegelicht.

3.3 Tekstanalyse voor het bepalen van de Erzähldistanz

De Erzähldistanz is per zin vastgesteld aan de hand van talige kenmerken uit het model dat is genoemd in het theoretisch kader. Op basis van het model kon worden vastgesteld of er per zin sprake was van vertellerstekst, personagetekst of tekstinterferentie, dat werd respectievelijk aangeduid met de waarde 1, 2 of 3. Vervolgens werd per zin de Erzähldistanz vastgesteld, die een waarde van 1 tot en met 5 kon aannemen. De waarde 1 stond voor een minimale Erzähldistanz, de afstand tussen de journalist en de nieuwsbron was daar minimaal. De waarde 5 stond voor een maximale Erzähldistanz, de afstand tussen de journalist en de nieuwsbron was daar maximaal. De grootte van de Erzähldistanz was afhankelijk van het aantal talige kenmerken uit het model per zin. De Erzähldistanz was bij een zin met personagetekst minimaal, omdat het een letterlijke uitspraak van een personage was. De Erzähldistanz bedroeg bij de zinnen met personagetekst dus de waarde 1, en kon niet groter worden, vandaar dat de personagetekst niet is geanalyseerd op de aanwezigheid van verdere kenmerken. Bij vertellerstekst was de Erzähldistanz maximaal, er werd dan een waarde van 5 ingevoerd. De mogelijkheid bestond dat er talige kenmerken aanwezig waren binnen de vertellerstekst, maar dat er geen sprake was van tekstinterferentie. Dat wordt toegelicht aan de

hand van een voorbeeldzin: *nu weten u en ik heus wel dat de Allerhoogste nogal heeft geprofiteerd van de Arabische Lente*. Deze zin betreft vertellerstekst. Kenmerkend voor de vertellerstekst is dat er wordt verwezen naar een andere wereld, de wereld van de personages. Dat is in deze zin niet het geval. De journalist verwijst expliciet naar zichzelf met *ik*. *Ik* is een voornaamwoord in de eerste persoon, en dat is kenmerkend voor de personagetekst. Met het deiktische woord *nu* wordt verwezen naar een situatie op dit moment, dat is ook een kenmerk van personagetekst. Daarnaast komen er in deze zin modale bijwoorden voor, namelijk *heus*, *wel* en *nogal*. De aanwezigheid van modale bijwoorden duidt op personagetekst. In deze zin komen dus kenmerken van de personagetekst voor in de vertellerstekst. Toch is er geen tekstinterferentie aanwezig in de zin, omdat de verteller geen gedachten van een personage onder woorden brengt. De woorden zijn dus toe te schrijven aan de verteller zelf. In dit geval was de Erzähldistanz maximaal. Een maximale Erzähldistanz werd aangeduid met de waarde 5. In dit onderzoek zijn de talige kenmerken, die toe te schrijven waren aan de journalist, opgeteld bij 5. Hierdoor werd de Erzähldistanz groter dan 5. De huidige Erzähldistanz kon enkel de waarde 1 tot en met 5 aannemen, daarom is er een gecorrigeerde Erzähldistanz opgesteld. Talige kenmerken die tot rekening kwamen van de verteller zijn in de gecorrigeerde Erzähldistanz opgeteld bij de huidige Erzähldistanz.

Indien er sprake was van tekstinterferentie in een zin kon de Erzähldistanz een waarde aannemen van 2 tot en met 4. De keuze voor de waarde was afhankelijk van het aantal talige kenmerken dat voorkwam in de zin. Dit berustte deels ook op intuïtie. Indien er één talig element van de personagetekst voorkwam binnen de vertellerstekst, was de Erzähldistanz groot. Er werd dan een waarde 4 ingevoerd. Een voorbeeld daarvan is de volgende deelzin: *dat koelkasten in Nederland niet zo onmisbaar zijn als in Amerika*. In deze zin komt een modaal bijwoord voor, namelijk *zo*. Modale bijwoorden zijn kenmerkend voor personagetekst. De zin bestaat uit vertellerstekst, waarin dus één talig element uit de personagetekst voorkomt. De Erzähldistanz is in deze zin in nog redelijk groot omdat er slecht één talig element voorkomt. Daarom werd de waarde 4 ingevoerd voor de Erzähldistanz. Op basis van intuïtie werd bij zinnen ingevoerd of de Erzähldistanz de waarde 2 of 3 bedroeg. Indien er veel talige kenmerken in een zin voorkwamen en de zin neigde naar personagetekst werd de waarde 2 ingevoerd. Indien de zin meer neigde richting de vertellerstekst of er minder talige kenmerken van vertellerstekst in voorkwamen werd de

waarde 3 ingevoerd.

3.4 Variabelen

Voor elke tekst is een apart SPSS bestand aangemaakt dat bestaat uit 24 variabelen. De eerste twaalf variabelen hadden betrekking op algemene informatie over de teksten. Zo is de naam van de analist ingevoerd, het jaartal waarin de tekst is verschenen, het tekstnummer, de krant en de tekst per zin met het bijbehorende zinsnummer. Hierdoor konden teksten achteraf makkelijk teruggezocht worden waarbij meteen duidelijk werd uit welke krant ze kwamen en uit welke periode.

Alle zinnen met perspectief 1 (vertellerstekst) en perspectief 3 (tekstinterferentie) zijn geanalyseerd op de aanwezigheid van de onderstaande tien talige kenmerken:

1. Deixis: deiktische woorden waren temporele bijwoorden zoals *vandaag, morgen, de volgende dag* en aanwijzende woorden zoals *deze, dit, hier, daar, die, dat, op die plaats*. Deiktische woorden hadden betrekking op tijd en ruimte. In de voorbeeldzin *volgende week ga ik naar Londen, was volgende week* een deiktisch woord, omdat het verwees naar een bepaalde tijd.
2. Emotieve woorden: emotieve woorden waren woorden waarmee een uitroep of wens werd uitgedrukt. Woorden als *betreuren* of *vrezen* waren voorbeelden van emotieve woorden. Wanneer er een uitroep of wens voorkwam in de zin werd dit aangeduid als de aanwezigheid van emotieve woorden. In de zin *nieuw geweld wordt gevreesd als bij het tellen van de stemmen blijkt dat de zittende president op een absolute meerderheid in deze eerste ronde afstevent* was *gevreesd* een emotief woord.
3. Conatieve woorden: conatieve woorden hadden betrekking op het uitvoeren van een handeling door een personage. Voorbeelden hiervan waren bevelen of vragende zinnen, zoals de volgende zin: *want wie bepaalt dat eigenlijk?*
4. Modale werkwoorden: modale werkwoorden voegden een modaliteit toe aan een zin, waarmee de verhouding tussen de werkelijkheid en de beschrijving daarvan werd aangegeven. In dit onderzoek zijn de volgende werkwoorden als modaal beschouwd: *kunnen, zullen, moeten, mogen*.
5. Modale bijwoorden: net als modale werkwoorden voegden modale bijwoorden een

modaliteit toe aan een zin. Modale bijwoorden die het meest voorkwamen in voorgaand onderzoek zijn: *Allicht, blijkbaar, eigenlijk, gelukkig, godweet, helaas, hoofdzakelijk, hoogstwaarschijnlijk, hopelijk, jammer, kennelijk, misschien, mogelijk, natuurlijk, ongelukkigerwijs, ongetwijfeld, onmogelijk, onwaarschijnlijk, schijnbaar, stellig, tevergeefs, trouwens, tuurlijk, uiteraard, vergeefs, vermoedelijk, waarlijk, waarschijnlijk, wellicht, wieweet, zeker, zogenaamd, zonder twijfel, al, juist, maar, nog, ook, toch, zelfs, wel* (Vis, 2011).

6. Particulier register: het particuliere register had betrekking op taalgebruik dat zeer persoonlijk was en niet behoorde tot het algemene, officiële taalgebruik. Een particulier woord was een synoniem van een woord dat in het algemene taalgebruik voorkwam. Een voorbeeld van een particulier woord was te vinden in de volgende zin: *even leek het erop dat het blad in deze barre tijden ten onder zou gaan. Barre tijden* was een voorbeeld van een particulier register, omdat het een synoniem was voor *arme tijden*. Ook *ten onder gaan* was een particulier register, omdat hiermee *failliet gaan* werd bedoeld. De aanwezigheid van particuliere woorden duidde op de persoonlijke woordkeuze van de journalist of de nieuwsbron.

7. Ingebed citaat: een ingebed citaat was te herkennen aan enkele woorden die tussen aanhalingstekens stonden. Dit waren vaak de letterlijke woorden van een personage, daarom was het een kenmerk van personagetekst. Indien de hele zin tussen aanhalingstekens stond, was er sprake van directe rede. In de volgende zin was het gedeelte tussen aanhalingstekens een ingebed citaat: *het volgende academische jaar wordt dat omgedoopt tot 'Vrouwenrechten in de islam'*.

8. Verstoring syntaxis: een verstoring van de syntaxis deed zich voor wanneer een zin syntactisch incompleet was. Een zin was incompleet wanneer bijvoorbeeld de persoonsvorm ontbrak. De syntaxis werd ook verstoord wanneer een zin niet volgens de standaard manier was opgebouwd, zoals in de volgende zin het geval was: *buiten bij een winkelcentrum dat nog wat vertier biedt, wacht de kledingpolitie*. De zin hoorde te beginnen met het onderwerp, gevolgd door de persoonsvorm, maar dat was in de voorbeeldzin niet het geval. De zin hoorde te zijn: *de kledingpolitie wacht buiten bij een winkelcentrum dat nog wat vertier biedt*.

9. Tekstinterferentie vanuit de vorige zin: een negende en tiende kenmerk zijn toegevoegd, daarmee is onderzocht of tekstinterferentie in meerdere zinnen na elkaar voorkwam. Indien tekstinterferentie vanuit de vorige zin doorliep in de huidige zin werd dit ingevoerd.

10. Tekstinterferentie naar de volgende zin: indien tekstinterferentie vanuit de huidige zin doorliep naar de volgende zin werd dit ingevoerd.

4. Resultaten

4.1 Erzähldistanz

Tabel 5 geeft de gemiddelden en standaarddeviaties van de Erzähldistanz weer per periode en per rubriek.

Tabel 5: Gemiddelde Erzähldistanz (standaarddeviatie) per periode per rubriek

	1950	2012
Buitenland	5.36 (1.69)	5.47 (1.78)
Binnenland	5.26 (1.96)	4.39 (2.24)
Totaal	5.38 (1.70)	5.08 (2.05)

De Erzähldistanz was in 2012 lager dan in 1950 ($t=4.67$; $df=3678$; $P<.05$). Er bleek een samenhang te zijn tussen Erzähldistanz en periode ($Chi^2=73.07$; $df=12$; $p<.05$).

De Erzähldistanz is berekend waarbij er een onderscheid werd gemaakt tussen rubriek. De Erzähldistanz was in 1950 hoger dan in 2012 binnen de rubriek buitenland ($t= 1.48$; $df=3008$; $p=0.14$). De Erzähldistanz was in 2012 lager dan in 1950 binnen de rubriek binnenland ($t=6.60$; $df=668$; $p<.05$).

De Erzähldistanz was binnen de personagetekst minimaal. Om ervoor te zorgen dat deze kleine Erzähldistanz geen invloed uitoefende op de andere twee perspectieven, is de gemiddelde Erzähldistanz opnieuw uitgerekend waarbij de personagetekst buiten beschouwing is gelaten. Tabel 6 geeft de gemiddelde Erzähldistanz en standaarddeviatie weer voor de vertellerstekst en tekstinterferentie.

Tabel 6: Gemiddelde Erzähldistanz (standaarddeviatie) voor vertellerstekst en tekstinterferentie per periode per rubriek

	1950	2012
Buitenland	5.68 (1.25)	5.84 (1.24)
Binnenland	5.89 (1.19)	5.61 (1.08)
Totaal	5.71 (1.24)	5.80 (1.22)

De Erzähldistanz was in 2012 groter dan in 1950 voor vertellerstekst en tekstinterferentie ($t=-2.04$; $df=3256$; $p<.05$). Vervolgens is de Erzähldistanz uitgerekend waarbij er een onderscheid

is gemaakt in rubriek. De Erzähldistanz was in 2012 groter dan in 1950 binnen de rubriek buitenland ($t=-3.36$; $df=2717$; $p<0.5$). De Erzähldistanz was in 2012 kleiner dan in 1950 binnen de rubriek binnenland ($t=2.82$; $df=537$; $p<.05$).

4.2 Talige kenmerken

Tabel 7 geeft de aanwezigheid van de talige kenmerken weer in de teksten per periode.

Tabel 7: talige kenmerken per periode in procenten

Kenmerk	1950	2012
Conatieven	1	1
Deixis	20	18
Emotieven	1	1
Ingebedde citaten	5	6*
Modale bijwoorden	15	15
Modale werkwoorden	21	15*
Particulier register	24	23
Verstoring syntaxis	14	12*
Vorige zin	1	1
Volgende zin	1	1

* betekent een significant verschil

De getallen in tabel 7 geven percentages aan. Deiktische elementen, bijvoorbeeld, kwamen in twintig procent van de zinnen voor in de teksten uit 1950. In 2012 kwamen er meer ingebedde citaten ($t=-2.03$; $df=3681$; $p<.05$) voor dan in 1950. In 2012 kwamen er minder modale werkwoorden ($t=4.0$; $df=3681$; $p<.05$) voor dan in 1950 en trad er minder vaak een verstoring op van de syntaxis ($t=2.09$; $df=3681$; $p<.05$).

4.2.1 Talige kenmerken per tekstsoort

Vervolgens is de aanwezigheid van de talige kenmerken onderzocht voor vertellerstekst en voor tekstinterferentie. De talige kenmerken per periode voor vertellerstekst staan vermeld in tabel 8.

Tabel 8: talige kenmerken per periode voor vertellerstekst in procenten

Kenmerk	1950	2012
Conatieven	1	1
Deixis	21	22
Emotieven	0	1*
Ingebedde citaten	5	6
Modale bijwoorden	15	17
Modale werkwoorden	18	15
Particulier register	24	26
Verstoring syntaxis	16	15
Vorige zin	0	0
Volgende zin	0	0

* betekent een significant verschil

Emotieve woorden kwamen vaker voor in 2012 dan in 1950 binnen de vertellerstekst ($t=2.56$; $df=2938$; $p<.05$). De talige kenmerken per periode voor tekstinterferentie staan vermeld in tabel 9 op de volgende pagina.

Tabel 9: talige kenmerken per periode voor tekstinterferentie in procenten

Kenmerk	1950	2012
Conatieven	1	2
Deixis	26	13*
Emotieven	4	2
Ingebedde citaten	8	22*
Modale bijwoorden	24	21
Modale werkwoorden	64	43*
Particulier register	40	41
Verstoring syntaxis	12	17
Vorige zin	13	18
Volgende zin	7	6

* betekent een significant verschil

Deiktische elementen ($t=2.58$; $df=319$; $p<.05$) en modale werkwoorden ($t=2.57$; $df=319$; $p<.05$) kwamen vaker voor in 1950 dan in 2012 in zinnen met tekstinterferentie. Ingebedde citaten kwamen vaker voor in 2012 dan in 1950 in zinnen met tekstinterferentie ($t=-3.48$; $df=319$; $p<.05$).

Vervolgens is de aanwezigheid van talige kenmerken onderzocht per tekstsoort waarbij er een onderscheid in rubriek is gemaakt en vermeld in tabel 10 op de volgende pagina.

Tabel 10: talige kenmerken in de vertellerstekst per periode voor de rubriek binnenland in procenten

Kenmerk	1950	2012
Conatieven	0	1
Deixis	22	17
Emotieven	1	1
Ingebedde citaten	2	5
Modale bijwoorden	24	17*
Modale werkwoorden	21	14
Particulier register	26	16*
Verstoring syntaxis	10	9
Vorige zin	0	0
Volgende zin	0	0

* betekent een significant verschil

Modale bijwoorden ($t=1.97$; $df=97$; $p<.05$) en particuliere woorden ($t=2.50$; $df=497$; $p<.05$) kwamen in 1950 vaker voor dan in 2012 in binnenlandse teksten met vertellerstekst. Tabel 11 geeft de talige kenmerken voor vertellerstekst weer per periode voor de rubriek buitenland.

Tabel 11: talige kenmerken in de vertellerstekst per periode voor de rubriek buitenland in procenten

Kenmerk	1950	2012
Conatieven	1	1
Deixis	21	23
Emotieven	0	1*
Ingebedde citaten	5	6
Modale bijwoorden	13	17*
Modale werkwoorden	17	16
Particulier register	24	28
Verstoring syntaxis	17	16
Vorige zin	0	0
Volgende zin	0	0

* betekent een significant verschil

Emotieve woorden ($t=-3.0$; $df=2439$; $p<.05$) en modale bijwoorden ($t=-2.60$; $df=2439$; $p<0.05$) kwamen in 2012 vaker voor dan in 1950 in buitenlandse teksten met vertellerstekst. Tabel 12 geeft de talige kenmerken voor tekstinterferentie weer per periode voor de rubriek binnenland.

Tabel 12: talige kenmerken in tekstinterferentie per periode voor de rubriek binnenland in procenten

Kenmerk	1950	2012
Conatieven	0	10
Deixis	32	5
Emotieven	0	0
Ingebedde citaten	0	19*
Modale bijwoorden	16	5
Modale werkwoorden	95	33*
Particulier register	37	24
Verstoring syntaxis	5	0
Vorige zin	5	0
Volgende zin	0	0

* betekent een significant verschil

Modale werkwoorden kwamen in 1950 vaker voor dan in 2012 in binnenlandse teksten met tekstinterferentie ($t=2.28$; $df=38$; $p=.03$). Ingebedde citaten kwamen in 2012 vaker voor dan in 1950 in binnenlandse teksten met tekstinterferentie ($t=-2.06$; $df=38$; $p<.05$).

Tabel 13 op de volgende pagina geeft de talige kenmerken voor tekstinterferentie weer per periode voor de rubriek buitenland.

Tabel 13: talige kenmerken in tekstinterferentie per periode voor de rubriek buitenland in procenten

Kenmerk	1950	2012
Conatieven	1	1
Deixis	25	14*
Emotieven	4	2
Ingebedde citaten	9	22*
Modale bijwoorden	24	24
Modale werkwoorden	60	45
Particulier register	41	44
Verstoring syntaxis	13	9
Vorige zin	7	7
Volgende zin	15	9

* betekent een significant verschil

Deiktische elementen komen in 1950 vaker voor dan in 2012 in buitenlandse teksten met tekstinterferentie ($t=2.02$; $df=279$; $p<.05$). Ingebedde citaten komen vaker voor in 2012 dan in 1950 in buitenlandse teksten met tekstinterferentie ($t=-3.06$; $df=279$; $p<.05$).

4.3 Tekstsoort

Er is een onderscheid gemaakt tussen drie soorten teksten: vertellerstekst, personagetekst en tekstinterferentie. Tabel 14 geeft de verschillende soorten tekst weer per periode.

Tabel 14: Soort tekst per periode in procenten

	1950	2012
Vertellerstekst	82.5	77.6
Personagetekst	7.1	14.9
Tekstinterferentie	10.3	7.4
Totaal	100	100

Uit tabel 14 valt af te lezen dat de verhouding tussen de soorten tekst in 2012 anders was dan in 1950. Er bleek een samenhang te bestaan tussen tekstsoort en periode ($\chi^2= 59.90$; $df=2$; $p<0.05$). In 1950 bestond 82.5 procent van alle tekst uit vertellerstekst, terwijl dit in 2012 77.6 procent was. Het aandeel van de vertellerstekst is dus afgenomen. 7.1 procent van alle tekst bestond in 1950 uit personagetekst, tegenover 14.9 procent in 2012. Het aandeel van de

personagetekst is toegenomen. Tekstinterferentie is afgenomen. In 1950 bestond 10.3 procent van alle tekst uit tekstinterferentie, in 2012 was dit 7.4 procent.

Onderzocht is of de samenstelling van de tekstsoorten verschilde wanneer er een onderscheid werd gemaakt in rubriek. Tabel 15 geeft de samenstelling van de tekstsoorten weer voor de beide perioden voor de rubriek buitenland.

Tabel 15: Soort tekst per voor de rubriek buitenland in procenten

	1950	2012
Vertellerstekst	84.2	68.3
Personagetekst	8.5	26.5
Tekstinterferentie	7.3	5.1
Totaal	100	100

Uit tabel 15 valt af te lezen dat vertellerstekst en tekstinterferentie zijn afgenomen, terwijl de personagetekst is toegenomen in de rubriek buitenland. De samenstelling van de tekstsoorten voor de rubriek binnenland is weergegeven in tabel 16.

Tabel 16: Soort tekst per periode voor de rubriek binnenland in procenten

	1950	2012
Vertellerstekst	82.2	80.0
Personagetekst	6.9	12.0
Tekstinterferentie	10.9	8.0
Totaal	100	100

Uit tabel 15 valt af te lezen dat vertellerstekst en tekstinterferentie zijn afgenomen, terwijl de personagetekst is toegenomen in de rubriek buitenland. Zowel bij de rubriek buitenland ($\text{Chi}^2=27.21$; $\text{df}=2$; $p<0.05$) als bij de rubriek binnenland ($\text{Chi}^2=33.05$; $\text{df}=2$; $p<0.05$) is er een samenhang aangetoond tussen tekstsoort en periode. In beide rubrieken was er een afname van de vertellerstekst en tekstinterferentie aanwezig. De personagetekst is in beide rubrieken toegenomen.

5. Conclusie

In dit onderzoek is de afstand tussen de journalist en de nieuwsbron bestudeerd in journalistieke teksten uit 1950 en 2012. De Erzähldistanz is vastgesteld op basis van tien talige kenmerken. Tekstinterferentie, een literair verschijnsel, geeft vorm aan de Erzähldistanz. Onderzocht is of tekstinterferentie vaker voorkwam in 2012 dan in 1950. Tekstinterferentie is een literair verschijnsel, een toename hiervan zou betekenen dat de journalistiek literair is geworden. In hoofdstuk 2 is de onderzoeksvraag geformuleerd: *is de journalistiek literair geworden?*

Om deze vraag te kunnen beantwoorden dient eerst antwoord gegeven te worden op de eerste deelvraag: *komt tekstinterferentie vaker voor in journalistieke teksten uit 2012 dan in journalistieke teksten uit 1950?* De hypothese was dat tekstinterferentie vaker zou voorkomen in 2012 dan in 1950. Deze hypothese was gebaseerd op voorgaande onderzoeken, waaruit bleek dat de nieuwsbron meer centraal was komen te staan in journalistieke teksten. Tekstinterferentie bleek niet vaker voor te komen in teksten uit 2012 dan in 1950. Tekstinterferentie bleek, ongeacht de rubriek, te zijn afgenomen in journalistieke teksten uit 2012 ten opzichte van journalistieke teksten uit 1950. Het meer centraal komen te staan van de nieuwsbron ging dus niet gepaard met een toename van tekstinterferentie.

Een toename van tekstinterferentie zou hebben geleid tot een afname van de Erzähldistanz. Dit bleek niet het geval te zijn, tekstinterferentie is afgenomen. De hypothese was dat de Erzähldistanz in 2012 kleiner zou zijn dan in 1950, omdat verwacht werd dat tekstinterferentie zou toenemen. Tekstinterferentie is niet toegenomen, maar de Erzähldistanz is wel kleiner geworden. De Erzähldistanz is binnen de rubriek buitenland groter geworden. Binnen de rubriek binnenland is de Erzähldistanz kleiner geworden. Deze afname kan geen gevolg zijn van tekstinterferentie, want tekstinterferentie is afgenomen binnen deze rubriek. Hiermee kan een antwoord worden gegeven op de tweede deelvraag, namelijk: *is de Erzähldistanz in journalistieke teksten uit 2012 kleiner dan in journalistieke teksten uit 1950?.* Wanneer er geen onderscheid werd gemaakt tussen rubriek bleek de Erzähldistanz in 2012 kleiner te zijn dan in 1950. Deze kleinere Erzähldistanz is niet veroorzaakt door een toename van tekstinterferentie, maar mogelijk wel door de rubriekkeuze en een toename van personagetekst. Een toename van personagetekst komt overeen met voorgaande onderzoeken

(Piers, 2009; Vis, 2011). Een toename van personagetekst betekent dat het alledaagse taalgebruik steeds meer wordt toegepast in het publieke taalgebruik, dat wijst op informalisatie. Een toename van personagetekst gaat gepaard met informalisatie, maar dat betekent niet dat tekstinterferentie ook gepaard gaat met informalisatie.

De Erzähldistanz was groter in 2012 dan in 1950 wanneer de personagetekst buiten beschouwing werd gelaten. De personagetekst is dus verantwoordelijk voor een kleiner geworden Erzähldistanz.

Vervolgens kan er een antwoord worden geformuleerd op de hoofdvraag: *is de journalistiek literair geworden?*. Wanneer je de krant openslaat en het citaat uit de inleiding nogmaals leest lijkt het antwoord op deze vraag vanzelfsprekend *ja* te zijn. *Stel je voor dat haar dochter straks toch nog naar het vmbo moet. Ze moet er niet aan denken.* Dit was een journalistieke tekst met een literair verschijnsel, tekstinterferentie. Tekstinterferentie komt in 2012 minder vaak voor dan in 1950. Er mag dus niet gezegd worden dat de journalistiek literair is geworden op basis van dit onderzoek naar tekstinterferentie. Met de resultaten van dit onderzoek kan bevestigd worden dat tekstinterferentie een literair verschijnsel is: het komt niet veel voor binnen journalistieke teksten.

De verwachting was de informalisatie gepaard zou gaan met een toename van tekstinterferentie. Uit dit onderzoek hebben we geleerd dat dat niet zo blijkt te zijn. De nieuwsbron is meer centraal te komen staan, maar niet door een toename van tekstinterferentie. De rubriekkeuze en de personagetekst spelen hierbij een rol. Het is waardevol dat er in dit onderzoek teksten uit meerdere rubrieken zijn onderzocht. Indien dat niet was gebeurd, was er geen verschil in Erzähldistanz geconcludeerd tussen de rubrieken.

6. Discussie

Bij dit onderzoek moeten enkele kanttekeningen geplaatst worden. De eerste kanttekening heeft betrekking op één van de variabelen: particuliere woorden. De keuze voor particuliere woorden is zeer persoonlijk, daarom is het moeilijk vast te stellen of elke student dezelfde woorden als particulier heeft aangezien. Er zijn er geen bronnen geraadpleegd die betrekking hebben op de woordkeuze uit de jaren vijftig. Woorden die tegenwoordig als particulier worden beschouwd, behoorden in 1950 mogelijk nog tot het algemene taalgebruik, of andersom. Om te kunnen spreken van particuliere woorden uit 1950 is het van belang hier bronnen over te raadplegen die betrekking hebben op het taalgebruik rond 1950.

De tweede kanttekening betreft rubriekkeuze. Het grootste deel van de geanalyseerde teksten is verschenen in de rubriek buitenlands nieuws, binnen deze rubriek zijn geen significante verschillen gevonden. Er zijn wel significante verschillen gevonden binnen de rubriek binnenlands nieuws. Er zijn 670 zinnen geanalyseerd uit de rubriek binnenlands nieuws en 3013 zinnen uit de rubriek buitenlands nieuws. Indien er meer teksten uit het binnenlands nieuws waren geanalyseerd had dit mogelijk tot andere resultaten geleid. Mogelijk was er binnen deze rubriek ook geen verschil in Erzähldistanz gevonden zoals in de rubriek buitenland het geval is. Voor vervolgonderzoek is het van belang teksten uit meerdere rubrieken te onderzoeken. De rubrieken kunnen dan met elkaar vergeleken worden en er kan worden vastgesteld of de teksten uit een bepaalde rubriek representatief zijn voor de hele krant.

Op basis van de resultaten van dit onderzoek naar tekstinterferentie mag niet geconcludeerd worden dat de journalistiek literair is geworden. In vervolgonderzoek kunnen andere literaire kenmerken worden onderzocht in journalistieke teksten, zoals stijlfiguren. Indien er andere literaire kenmerken voorkomen binnen journalistieke teksten kan alsnog gesteld worden dat de journalistiek literair is geworden.

In vervolgonderzoek kunnen de talige kenmerken van vertellerstekst mogelijk bestudeerd worden. Een voorbeeld daarvan is de volgende zin die al eerder genoemd is in dit onderzoek: *nu weten u en ik heus wel dat de Allerhoogste nogal heeft geprofiteerd van de Arabische*

Lente. Onderzocht kan worden of er de verteller door de jaren heen meer expliciet aanwezig is komen te staan in teksten door informalisatie. Onderzocht wordt dan of de Erzähldistanz is toegenomen in hedendaagse teksten ten opzichte van zestig jaar geleden doordat er meer talige kenmerken zijn toe te schrijven aan de journalist. Huidig onderzoek heeft daar geen rekening mee gehouden, omdat de talige kenmerken uit de vertellerstekst opgeteld zijn bij de Erzähldistanz, zonder te onderzoeken hoe vaak bepaalde kenmerken voorkwamen.

In dit onderzoek wordt over 'journalistieke teksten' gesproken, terwijl er alleen teksten uit kranten worden onderzocht. Om te mogen concluderen dat journalistieke teksten wel of niet literair zijn geworden is het van belang onderzoek te doen naar andere teksten die journalistiek zijn, zoals tijdschriften. Een voorbeeld van een ander soort journalistieke tekst is editorials. Er is al eerder onderzoek uitgevoerd naar editorials waarin werd geconcludeerd dat er sprake was van informalisatie. Een idee voor vervolgonderzoek is om tekstinterferentie of andere literaire eigenschappen te onderzoeken in andere journalistieke teksten zoals editorials. Daarnaast hoeft vervolgonderzoek naar de journalistiek zich niet uitsluitend te richten op geschreven taal. Fairclough (1992) en Pearce (2005) hebben bewezen dat onderzoek naar gesproken taal ook interessante resultaten oplevert. Geschreven en gesproken taal vallen allebei onder 'journalistiek'. Het is daarom interessant om te onderzoeken of er een verschil aanwezig is tussen geschreven en gesproken journalistiek met betrekking tot literaire kenmerken.

Dit onderzoek heeft zich uitsluitend op kranten gericht. Het nieuws is tegenwoordig niet alleen te raadplegen via de krant, maar ook via andere media, zoals internet. Op het internet zijn verschillende websites opgericht waarin het nieuws in één oogopslag geraadpleegd kan worden. Voor vervolg onderzoek is het dan ook interessant andere media te betrekken bij het onderzoek.

In dit onderzoek zijn de eventuele verschillen tussen kranten buiten beschouwing gelaten. In vervolgonderzoek kan onderzocht worden of deze kranten van elkaar verschillen. Wellicht komen daar interessante resultaten uit voort. Bijvoorbeeld dat tekstinterferentie in de ene krant meer voorkomt dan de andere krant omdat er een andere manier van schrijven wordt gehanteerd in een bepaald soort krant.

De vraag is of deze empirische manier van onderzoeken de juiste manier is om de literaire journalistiek te kunnen aantonen. De verschillen tussen de kranten uit 2012 en 1950 lijken bij het openslaan van de krant zo duidelijk, maar zijn niet terug te zien in de resultaten van dit onderzoek. Mogelijk worden deze verschillen duidelijk door andere manieren van onderzoek. Hierbij valt te denken aan het betrekken van lezers bij een onderzoek en nagaan hoe zij nieuws ervaren.

Literatuur

- Bal, M. (1980). *De theorie van vertellen en verhalen. Inleiding in de narratologie*. Muiderberg: Dick Coutinho.
- Lok, A. (2009). *Recht van spreken. Perspectief in veertien journalistieke teksten uit een juridische context uit 1950 en 2002*. Ongepubliceerde Masterscriptie. Vrije Universiteit Amsterdam.
- Pearce, M. (2005). Informalization in UK party election broadcasts 1966-97. In: *Language and Literature* 14 (1), 65-90.
- Piers, C. (2009). *Betrokkenheid in Journalistieke Teksten: Een vergelijking tussen artikelen van toen en nu*. Masterthesis journalistiek. Vrije Universiteit Amsterdam.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. [RMO] (2003). *Medialogica. Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Ruiter, F. & Smulders, W. (1996). *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Sanders, J., & Redeker, G. (1996). Perspective and the representation of speech and thought in narrative discourse. In: G. Fauconnier & E. Sweetser (Eds.), *Spaces, worlds and grammar* (pp. 290-317). Chicago / London: The University of Chicago Press.
- Steen, G. (2003). Conversationalization in discourse: Stylistic changes in editorials of The Times between 1950 and 2000. In: L. Lagerwerf, W. Spooren & L. Degand (Eds.), *Determination of information and tenor in texts: Multidisciplinary approaches to discourse*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek; Münster: Nodus Publikationen, 115-124.
- Vis, K. (2011). *Subjectivity in news discourse: A corpus linguistic analysis of informalization*. (Dissertatie). Vrije Universiteit Amsterdam.